

gestaan tijdens menig theeuur dat ik in zijn werkkamer aan de Amsterdamse Minervalaan heb doorgebracht.

De verschijning van mijn boek in 1990 – Kossmann had zijn *Familieroman* in hetzelfde jaar voltooid – zouden we vieren met een gezamenlijke maaltijd in Montfoort, waar mijn man en ik toen woonden. In de late namiddag haalden we Fred en Yda van huis af. Het werd weer een gedenkwaardige avond, want halverwege de rit nam de storm die al de hele dag had gewoed zodanig toe dat we moesten stoppen om de brandweer de gesneuvelde bomen langs de snelweg te laten verwijderen. Toen er even verder een hoge wilg afknapte en dwars over de weg viel, besloten we de eerste de beste afslag te nemen en terug te keren, waarna we in een wegrestaurant te midden van tientallen andere gestrande automobilisten een dagschotel nuttigden in plaats van het elders voor ons gereserveerde diner.

Daarna hebben we nog één keer iets met ons vieren ondernomen, dat zonder obstakels verliep en voor Kossmann het laatste bezoek aan Rotterdam zou zijn, twee jaar na de verschijning van zijn sympathieke boekje *Rotterdammer, zo ik iets ben*. Het was in 1996, het jaar waarin hij de Libris-prijs kreeg. Een jaar eerder was hij begonnen aan zijn tweewekelijkse stukjes op de Achterpagina van *NRC Handelsblad*, die zijn gebundeld in *De mannen uit wie ik besta*. In het restaurant van het pas geopende Hotel New York aan het Koninginnenhoofd hebben we aan een van de hoge ramen, met het ongeëvenaarde uitzicht over de Maas, geluncht. En zelfs heeft Kossmann nog, steunend op zijn kruk en Yda's arm, samen met ons het interieur van het vroegere gebouw van de Holland-Amerika Lijn bezichtigd, waarin Dorine de Vos, een van de oprichters van het hotel, ons enthousiast heeft rondgeleid.

De laatste keer dat ik Fred een bezoek bracht, was in het Andreas Ziekenhuis in Amsterdam, nadat hij met goed gevolg een derde heupoperatie had ondergaan. Niettemin stonden we twee weken later aan het graf van de man voor wie de literatuur de essentie van zijn bestaan was, zoals hij vijf jaar eerder in een interview met *Vrij Nederland* had gezegd, en keek Yda op haar hurken de kist na die langzaam in de kuil wegzakte.